

5) евтаназія забезпечить реалізацію принципу гуманізму – одного з основоположних принципів права, оскільки вона зможе зменшити муки невиліковно хворого пацієнта, тому право на евтаназію – це право не заради всіх, а задля конкретної групи людей, які через певні обставин цього потребують.

Наостанок звернемося до думки О. Цомко-Пестеревої, яка зазначає, що дискусії щодо евтаназії, всі «за» і «проти» – це «майновий конфлікт» через право на життя. Представники двох протилежних думок ніколи не зможуть дійти консенсусу, допоки суспільство не вирішить, ким є людина стосовно свого життя – власником чи тримачем [10].

ЛІТЕРАТУРА

1. Невгод В. Евтаназія – вчора, сьогодні, завтра. *Людина і світ*. листопад. 2003. С. 36.
2. Фармацевтична енциклопедія. URL: <https://www.pharmacencyclopedia.com.ua>
3. Encyclopedia Britannica. URL: <https://www.britannica.com/search>
4. Блабко В. Евтаназія: соціально – правові проблеми. *Вісник прокуратури*. 2009. С. 55–59.
5. Конституція України від 28 серпня 1998 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/254к/96>
6. Основи законодавства України про охорону здоров'я від 19 листопада 1992 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>
7. Цивільний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
8. Анікіна Г.В. Перспективи легалізації евтаназії в Україні. *Форум права*. 2009. № 3. С. 25–34. URL: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2009-3/09agvevu.pdf>
9. Кримінальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
10. Цомко-Пестерева О.О. Проблеми евтаназії в контексті біоетики. *Мультиверсум. Філософський альманах*. Київ: Центр духовної культури, 2005. № 51. URL: https://www.filosof.com.ua/Jornel/M_51/Comko.htm
11. 7 країн, в яких легалізована евтаназія. URL: <https://www.ukrnews24.net/>
12. Бельгія прийняла беспрецедентний закон о детской эвтаназии. 3 марта 2014. URL: <http://www.mk.ru/politics/world/article/>

УДК 342.15

ПОНЯТТЯ ДЕРЖАВА ТА ДЕРЖАВНІСТЬ: ЗМІСТ ТА СПІВВІДНОШЕННЯ (ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ)

CONCEPT OF STATE AND STATE: CONTENT AND THEIR RELATIONSHIPS (HISTORICAL AND LEGAL ASPECTS)

Мерник А.М., к.ю.н., асистент кафедри теорії та філософії права
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Ярова А.С., студентка I курсу факультету адвокатури
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

У статті проводиться аналіз поняття «держава» та «державність». Через ознаки цих двох політико-правових явищ розкривається їх схожість та співвідношення, базуючись при цьому на декількох концепціях та поглядах. Зазначено, що держава розглядається у двох аспектах – вузькому та широкому, розкрито зміст кожного з них. Наведено основні ознаки держави. Звертається увага та наводяться приклади з історії України (такі історичні форми української державності, як державність Київської Русі, козацька та радянська державності) задля повного розкриття цієї тематики. Аналізуючи поняття «державність», робиться висновок про існування різних поглядів на її зміст. На основі проведеного аналізу наводиться власне бачення поняття «державність» та її співвідношення з поняттям «держава».

Ключові слова: держава, державність, суспільство, правова організація, державний апарат.

В статье проводится анализ понятия «государство» и «государственность». Через признаки этих двух политико-правовых явлений раскрывается их сходство и соотношение, основываясь при этом на нескольких концепциях и взглядах. Отмечено, что государство рассматривается в двух аспектах – узком и широком, раскрыто их содержание. Приведены основные признаки государства. Обращается внимание и приводятся примеры из истории Украины (такие исторические формы украинской государственности, как государственность Киевской Руси, казацкая и советская государственности) для полного раскрытия этой темы. Анализируя понятие «государственность», делается вывод о существовании различных взглядов на ее содержание. На основе проведенного анализа приводится собственное видение понятия «государственность» и ее соотношение с понятием «государство».

Ключевые слова: государство, государственность, общество, правовая организация, государственный аппарат.

In this article, the author analyzes the concept of “state” and “statehood”, revealing their similarities and relationships based on several concepts and views through the signs of these two phenomena. It is noted that the state is considered in two aspects – narrow and broad, their content is disclosed. The main features of the state are given. The main features of the state include: territory, participation in international relations, the existence of the institute of citizenship, the apparatus of state power, sovereignty, the functioning of state bodies, the possibility of coercive measures and the legal basis. The author also referred to a meaningful forum of statehood, which, in his opinion, is based on the interests of the political organization and its priorities. There are many approaches to understanding the concept of “state” (class, universal, religious, racial, national, etc.), but each of them is limited in its content. The author also drew attention and gives examples from the history of Ukraine (historical forms of Ukrainian statehood, such as: statehood of Kievan Rus, Cossack and Soviet statehood) for the full disclosure of this topic. Analyzing the concept of “statehood”, the author turns to different views on its content. Statehood, being an institutional system, includes, first of all, a system of state authorities and government. At the same time, statehood also includes the institutions of society, but only those one that interact with state authorities and management in the implementation of the last functions of the management of society. But it is important to take into account that the concept of “statehood” should not be equated with the whole society, public relations. The conclusion is the actual vision of the concept of “statehood” and its relation with the notion of “state”.

Key words: state, statehood, society, legal organization, state apparatus.

Постановка проблеми. Нові виклики, що постали перед українською державою, військові дії та зовнішня агресія, втрата значної частини промислового потенціалу країни поставили питання щодо розроблення підходів до розуміння понять держава та державність. У цей час особливо актуальним є дослідження сутності держави, поняття та основних ознак державності, враховуючи різні теорії та підходи до її розуміння. Загалом, питання виникнення держави і державності постійно викликають інтерес у науковців, що виявляється у різноманітних поглядах та становленні багатьох теорій виникнення та розвитку держави та державності.

Останнім часом науковці почали приділяти багато уваги поняттю «державність», намагаючись закріпити конкретне наукове значення та зміст, але розуміння державності ще не є повністю опрацьованим. Визначення поняття «державність» є важливим для характеристики взаємодії держави та суспільства в процесі функціонування держави.

Аналіз наукових досліджень. Питання сутності держави в науковій літературі знайшло широке відображення. Осмислення природи і ролі держави, її устрою, основних тенденцій розвитку держави в сучасних умовах досліджували такі науковці, як Н.Н. Алексєєв, М.І. Байтін, О.М. Бандурка, Д.О. Керімов, В.В. Копейчиков, М.Н. Марченко, Л.С. Мамут, С.А. Осипян, В.І. Пантін, Ю.А. Тихомиров, В.Д. Ткаченко, О.Ф. Скакун, О.А. Фісун, М.В. Цвік, А.Б. Венгеров, Г.І. Гринин, В.Є. Гулієв, А.І. Демидов, Л.І. Каск, А.А. Кененов, О.Е. Лейст, І.І. Лукашук, Л.С. Мамут, М.Н. Марченко, А.Е. Мушкін, В.С. Петров, Л.С. Саністебан, Р. Севорт'ян, В.О. Тененбаум, Ю.А. Тихомиро, М.І. Хмелинина, В.Е. Чиркин і багатьох інших.

Наприклад, В. Греченко у своїй праці «До питання про сутність поняття «державність» намагається розкрити сутність поняття «державність», стоячи на позиціях розрізнення двох понять – «держави» та «державності» [1]. Він також спирається на думку О. Скакуна, яка наголошувала на розумінні цієї категорії як такої, що не має всіх ознак, які властиві державі, або вони за змістом є значно меншими.

Є різні погляди філософів щодо цього питання. Наприклад, цікаву точку зору на поняття «державність» висловив М. Чешков, який зазначив, що цей термін – абстракція типу «цивілізація», «суспільство», «труд», маючи на увазі державу щодо соціуму. Він указує на три форми державності під час розвитку цивілізації: монадна, відбивальну та самодостатню. Монадна державність – формоутворення, характерне для епохи становлення цивілізації (стародавньої держави та раннього середньовіччя). Вона є монадною, оскільки її базовою одиницею є община. Відбивальна державність – це перше формоутворення, яке є особливою (автономною) формою суспільного буття/свідомості, тоді як попередні формоутворення не були політичною державою. На відміну від множини різноманітності монадності, відбивальна державність має лише одну конкретну форму буття – у вигляді держави-нації. Самодостатня форма державності з'являється тоді, коли вона пов'язана з її пануванням над соціумом. Вона виявляється у вигляді тоталітарної або держави загального благоденства. Обидва ці види державності мають самодостатність і заперечують відбивальну державність (або державу взагалі) як іпостась суспільства, намагаючись підкорити його [2, с. 35]. Однак залишаються дискусійними питання про те, що вважати державою, а що – державністю, яку вони мають сутність і основні ознаки, тому вважаємо, що це дослідження стане актуальним у сучасній юридичній та філософській науці.

Отже, **метою статті** є аналіз різних підходів до розуміння як держави, так і державності, формулювання власних наукових термінів, проведення аналізу співвідношення держави та державності.

Виклад основного матеріалу. Категорія «держава» є доволі складною та неоднозначною для розуміння, що зумовлюється складністю і різноманітністю як самої держави як явища, так і різними підходами до розуміння вченими одних і тих же державно-правових та соціально-економічних явищ. Відомий австрійський юрист Г. Кельзен зазначав, що «труднощі у визначенні поняття «держава» поглиблюються ще й тим, що цим терміном здебільшого позначаються різноманітні предмети і явища», що також підтверджує нашу думку. У юридичній науці термін «держава» введено до наукового обігу за часів Н. Макиавеллі, тобто у XVI столітті.

Уважаємо, що головним у сутності держави є зміст, а не форма. Змістовна сторона держави – це те, в чій інтересах діє ця організація політичної влади, якими пріоритетами вона оперує та які встановлює у своїй політиці. Є багато підходів до розуміння самої сутності держави (класовий, загальнолюдський, релігійний, національний та інші), але наголошуємо на тому, що умови та фактори, які впливають на розвиток суспільних відносин і, як наслідок, на державу, постійно трансформуються, тобто змінюється сутність держави, що підкреслює її динамічність. Вона має багато виявів та аспектів, що внеможливує зведення її сутності до конкретної теорії.

Сучасна юридична наука вживає термін «держава» у двох значеннях – широкому та вузькому. У широкому значенні держава – це всеосяжна правова, суверенна територіальна організація громадянського суспільства, яка має у своєму розпорядженні публічно-політичну владу, спеціальний апарат управління і примушування, забезпечує безпеку існування цивільного суспільства як єдиного цілого. У вузькому значенні держава – це механізм здійснення публічно-політичної влади в суспільстві, апарат управління суспільством.

О.В. Петришин виділяє такі ознаки держави:

- 1) має розташовуватися на певній території, обмеженій державними кордонами, характеризується певною формою територіального устрою, складається з окремих територіальних утворень. Саме територіальний принцип відрізняє державу від первісної общини та від інших соціальних організацій;
- 2) участь у зовнішніх відносинах, тобто здатність укладати міжнародні договори, брати участь у роботі міжнародних організацій;
- 3) об'єднує все населення на засадах громадянства як організація публічної влади. Громадянство передбачає сталій зв'язок між кожним індивідом і державою;
- 4) має апарат реалізації державної влади, що носить публічний характер;
- 5) наявність суверенітету;
- 6) створення державного апарату та системи державних органів, що функціонують через підготовлених для управлінської діяльності фахівців (державних службовців), утримується за рахунок податків та зборів;
- 7) можливість застосування примусових заходів;
- 8) є правовою організацією влади, тобто тільки право здатне внормувати реалізацію державної влади, підпорядковуючи її служінню суспільству [3, с. 53].

Отже, підсумовуючи, слід зазначити, що держава – це універсальна політична форма організації суспільства, яка характеризується суверенною владою, політичним і публічним характером, реалізацією своїх повноважень на певній території за допомогою діяльності спеціальних органів, наданням своїм рішенням обов'язкового характеру, встановленням податків.

Говорячи про розуміння поняття «державність», слід наголосити на тому, що в політологічній, історичній та юридичній літературі часто трапляється явище, коли різними авторами термін «державність» використовується по-різному, в деяких контекстах він уживається поряд із поняттям «держава», до того ж досить часто як сино-

німом. Проте науково обґрунтованого визначення цього поняття не знаходимо ні в юридичних енциклопедіях, ні в словниках, ні в підручниках та посібниках із теорії держави та права, політології.

Поняттям «державність» досить часто оперують в історико-правовій літературі, наприклад, щодо історії України, задля того, аби виокремити особливу форму політичної організації суспільства в Україні, для характеристики певних періодів її розвитку. Прикладом цього можуть слугувати фрагменти навчального посібника «Історія держави і права України» за редакцією професора А.С. Чайковського (Київ, Юрінком Інтер, 2000), де, на думку авторів, цілком правомірно наполягають на «українській державності радянських часів в Україні 1920–1930-х рр. та 1945–1991 рр.» [4, с. 359–378].

Слід розуміти, що поняття «держава» та «державність» не є тотожними за змістом. Їх розмежування знаходимо у навчальних посібниках В. Кульчицького, М. Настюка, Б. Тищика «З історії української державності» (Львів, 1992) [5, с. 79] та В. Шевчука і М. Тараненко «Історія української державності» (Київ, 1999) [6, с. 82].

Необхідно розглянути відмінності понять держави та державності на прикладі історії розвитку України, застосовуючи метод індукції. Починаючи з аморфних та слабких утворень, політична організація давньоруського суспільства пройшла певну еволюцію до консолідованої держави – Київської Русі, якій було притаманно багато ознак тогочасних держав. На думку деяких науковців, саме ці перші етапи державотворення і форми політичної організації суспільства, що передують створенню самої держави, можна вважати державністю. Іншими словами, на їхню думку, державність – це протодержава.

Іншу точку зору можна споглядати, розглядаючи та аналізуючи книгу відомого українського письменника та історика В. Шевчука «Козацька держава» [7, с. 47], присвячену подіям та політичній історії України XVII–XVIII ст. Справді, період гетьманування Богдана Хмельницького та створення Гетьманщини можна трактувати як створення певної української козацької держави, але події XVIII століття, коли Україна обмежено функціонувала у складі іншої держави – імперії, ще й такої деспотичної, викликають сумніви щодо збереження власне держави. Зважаючи на це, О. Скакун було надано інше визначення поняттю «державність». Державність – це несталый стан територіально-політичної організації суспільства з обмеженою публічною владою, здійснюваною державним апаратом, який легітимно і легально є залежним від зовнішнього фактора, оскільки входить до складу певної держави. Таке державне утворення не має всіх ознак, властивих державі, а кількісне і якісне наповнення є суттєво меншим і нижчим, ніж у державі. Тобто державність – це якісно нижча форма політичної організації суспільства, ніж держава.

Розглядаючи історичні форми державності України, необхідно зупинитися й на радянському періоді, де, звісно, не можна говорити про наявність української держави, оскільки однієї з головних ознак держави – суверенітету – УРСР не мала. Звісно, згідно з Конституцією 1919 р., Україна вважалася незалежною державою, але де-факто це положення всіляко порушувалося. Відсутність процедури виходу УРСР зі складу СРСР, повна підпорядкованість «центру», контроль за допомогою трьох централізовано-наскрізних сил (комуністичної партії, складником якої була Комуністична партія України, Червоної армії і каральних органів) усяляко це підтверджувало.

О.В. Войтенко у своїй дисертації «Государство, государственное образование государственность (теоретико-

методологический анализ их соотношения» категорію «державність» пропонує розуміти як якісну характеристику державно-організованого суспільства, яка показує взаємодію органів державної влади і суспільства, направлену на існування і функціонування держави. Державність показує, що держава не може існувати без суспільства, вона виробляється від суспільства і функціонує лише у взаємодії з ним. Інституціонально державність уміщує органи суверенної публічної влади, управління, елементів суспільства, які беруть участь у здійсненні державної влади, форми взаємодії [14, с. 59].

Розглядаючи підходи різних учених, що досліджували поняття «державність» та характеризували апарат державної влади й управління, ми погоджуємося з тим, що державність, будучи інституційною системою, уміщує систему органів державної влади й управління. Водночас державність уміщує також інститути суспільства, проте лише ті з них, які взаємодіють з органами державної влади та управління під час здійснення останніми функцій управління суспільством. Але важливо враховувати, що поняття «державність» не слід ототожнювати з усім суспільством, суспільними відносинами. У науці закріплено певне розуміння суспільства. Воно є складною соціальною системою, яку характеризують різні суспільні зв'язки і відносини. Суспільство має потребу в певній організації, способом, формою цієї організації є держава. Державність характеризує державно-організоване суспільство, показує організацію органів публічної влади та взаємодію із суспільством.

Звертаючись до етимології поняття «державність», слід звернути увагу на те, що воно має один корінь із терміном «держава». Як поняття «законність» і «впорядкованість», похідні від термінів «закон» і «порядок», характеризують якісну характеристику певного стану, так і державність позначає якісну характеристику державно-організованого суспільства, його існування і діяльності. Державність також характеризується певними властивостями. До її складу входять всі органи державної влади й управління як на центральному, так і на регіональному рівні, органи місцевого управління, які призначаються центральною владою. Прикладом органів місцевого управління є система «кормління» в Росії, яка існувала до середини XVI ст., за якої повітми і волостями управляли намісники і волостели відповідно, які отримували свої посади від держави на певний строк як винагороду за участь у військових діях.

Висновок. Таким чином, можна зазначити, що держава – це універсальна політична форма організації суспільства, яка характеризується: суверенною владою, політичним і публічним характером, реалізацією своїх повноважень на певній території за допомогою діяльності спеціальних органів, наданням своїм рішенням обов'язкового характеру, встановленням податків. Державність – це несталый стан територіально-політичної організації суспільства, що володіє обмеженою публічною владою, здійснюваною державним апаратом, який легітимно або легально є залежним від внутрішніх та зовнішніх чинників: уходження до складу певної держави та відсутність самостійного представництва зовні власних інтересів, наявність управлінсько-наглядових органів та військових сил певної країни на її території, підпорядкованість центральним органам влади певної держави відповідно до законодавчо-впровадженого нею принципу централізації управління. Таке державне утворення або не має всіх ознак, властивих державі, або їх кількісне та якісне наповнення є значно вужчим, ніж у державі, що поясняє це співвідношення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Греченко В.А. До питання про сутність поняття «державність». *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2002. Вип. 20. С. 244–249. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnvus_2002_20_53.
2. Чешков М. Государственность как атрибут цивилизации: кризис, угасание или возрождение. *Мировая экономика и международные отношения*. 1993. № 1, С. 34–38.

3. Поняття держави / Петришин О.В., Погребняк С.П., Смородинський В.С. та ін. *Теорія держави і права: підручник*. Харків: «Право», 2015. С. 51–54.
4. Історія держави і права України : навч. посіб. / За ред. А.С. Чайковського. Київ, 2000. С. 359–378.
5. Кульчицький В., Настюк М., Тищик Б. З історії української державності. Львів, 1992. 453 с.
6. Шевчук В., Тараненко М. Історія української державності. Київ, 1999, 367 с.
7. Шевчук В. Козацька держава. Київ, 1995. 392 с.
8. Дубровская И.М. Из истории идей украинской государственности. *Українська державність: становлення, досвід, проблеми*. Харків, 2001.
9. Історія держави і права України. Ч. 1 / за ред. А.Й. Рогожина. Харків, 1993.
10. Котляр М., Кульчицький С. Довідник з історії України. Київ, 1996.
11. Історія держави і права України. Ч. 2. За ред. А.Й. Рогожина. Харків, 1996.
12. Тодыка Ю.Н. Основы конституционного строя Украины. Харьков, 1999.
13. Проблемы общей теории права и государства / под ред. В.С. Нерсисянца, Москва, 1999.
14. Войтенко О.В. Государство, государственное образование государственность (теоретико-методологический анализ их соотношения: автореф. дис. ... канд. юр. наук. Москва, 2006. 155 с.

УДК 340.12

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ ДІЯЛЬНОСТІ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

CERTAIN PROBLEMS OF THE ACTIVITIES OF PUBLIC ORGANIZATIONS IN THE PROTECTION OF HUMAN RIGHTS AND FREEDOMS IN UKRAINE

**Мудрак В.В., аспірант кафедри історії, теорії права
і держави та конституційного права
Університет Державної фіскальної служби України**

У статті досліджено теоретичні аспекти й особливості окремих проблем діяльності громадських організацій у сфері захисту прав і свобод людини в Україні, а також сформульовано пропозиції щодо вдосконалення діяльності громадських організацій у сфері захисту прав і свобод людини в Україні.

Ключові слова: законодавство, закон, громадські організації, громадянське суспільство, об'єднання громадян, корупційні ризики, європейський простір, громадська активність.

В статье исследованы теоретические аспекты и особенности отдельных проблем деятельности общественных организаций в сфере защиты прав и свобод человека в Украине, а также сформулированы предложения по совершенствованию деятельности общественных организаций в сфере защиты прав и свобод человека в Украине.

Ключевые слова: законодательство, закон, общественные организации, гражданское общество, объединения граждан, коррупционные риски, европейское пространство, общественная активность.

The article analyzes the theoretical aspects and peculiarities of individual problems of the activity of public organizations in the field of protection of human rights and freedoms in Ukraine, as well as formulates proposals for improving the activities of civic organizations in the field of protection of human rights and freedoms in Ukraine.

Today it is becoming increasingly apparent that the activities of public organizations in the field of the protection of rights and freedoms have a number of problems in their activities, since they no longer meet the requirements of modern society. Therefore, according to many scholars, it is necessary to look for a new complex of theoretical and legal approaches, which form the basis for the activities of public organizations in the field of protection of human rights and freedoms in Ukraine. That is why there are now a variety of approaches to reforming and improving the activities of civic organizations in the field of the protection of human rights and freedoms, both on a global scale and in domestic conditions, including.

In addition, I would like to note that the scientific interest in this issue has grown and there is a need for a more in-depth study of it. In our opinion, there are still a lot of controversial, underdeveloped issues and aspects, which is explained by the complexity and versatility of public organization activities in the field of human rights and freedoms in Ukraine. Therefore, the theoretical substantiation of certain problems of the activities of public organizations in the field of the protection of human rights and freedoms in Ukraine may be a useful contribution to the theory of modern legal science in terms of improving and specifying the existing theoretical positions.

Thus, the relevance and importance of studying this issue is quite significant, since further entry into the European legal space is impossible without reconsidering the relevant constitutional provisions and the formation of fundamentally new principles for their realization for the further development of a democratic legal state and harmoniously developed civil society in Ukraine.

Key words: legislation, law, public organizations, civil society, citizens associations, corruption risks, European space, social activity.

Натепер стає все більш очевидним, що діяльність громадських організацій у сфері захисту прав і свобод має низку проблем у своїй діяльності, оскільки вже не відповідає вимогам, що висувуються сучасним суспільством. Тому, на думку багатьох учених, потрібно шукати новий комплекс теоретико-правових підходів, що створюють основу для діяльності громадських організацій у сфері захисту прав і свобод людини в Україні. Саме тому зараз виникають найрізноманітніші підходи до питання рефор-

мування й удосконалення діяльності громадських організацій у сфері захисту прав і свобод людини як у світовому масштабі, так і у вітчизняних умовах у тому числі.

Крім того, хочеться зазначити, що науковий інтерес до цього питання зріс і відчувається потреба в більш глибокому його вивченні. На наш погляд, ще й досі залишається чимало дискусійних, недостатньо розроблених питань та аспектів, що пояснюється складністю й багатогранністю діяльності громадських організацій у сфері захисту прав і